

ПРОБЛЕМА ДОСТАТНОСТІ ТА ПОВНОТИ КВАЛІФІКАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВИМОГ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІВ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

ШПЕНОВ Дмитро Юрійович - кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ
УДК 347.962:342

В статті определены виды и группы квалификационно-правовых требований к кандидатам на должность судьи суда общей юрисдикции в Украине; охарактеризованы квалификационно-правовые требования к кандидату на должность судьи, определенные в законодательстве Украины и международных актах; проанализированы квалификационно-правовые требования к кандидату на должность судьи на предмет полноты и достаточности их правового регулирования.

Ключові слова: правосуддя, судова влада, кандидат на посаду судді, добір кандидатів, кваліфікаційні вимоги, служба суддів, судді.

Постановка проблеми

Формування професійного та компетентного суддівського корпусу, на який покладається важлива функція щодо здійснення правосуддя, розпочинається з процедури добору кандидатів на посаду судді. Вже на цьому етапі закладаються основи об'єктивності, неупередженості, справедливості майбутніх судових рішень. Тому вкрай важливим практичним питанням є чітке та повне законодавче визначення кваліфікаційних вимог до кандидата на посаду судді, оскільки це сприяє відбору саме тих претендентів, які можуть стати майбутніми високопрофесійними судьями, які володіють необхідними для цього знаннями та якостями. Однак, у сучасних умовах вряд чи можна вести мову про повноту та достатність закріплених чинним законодавством кваліфікаційних вимог до кандидатів на по-

саду судді загальної юрисдикції, оскільки і досі залишаються неврахованими деякі міжнародні стандарти та вимоги до особи, яка потенційно може претендувати на посаду судді. Таким чином, виникає потреба в дослідженні питання кваліфікаційно-правових вимог, які висувуються до кандидатів на посаду судді, та у виробленні рекомендацій щодо внесення змін та доповнень до положень законодавства в цій сфері.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені проблемі достатності та повноти кваліфікаційно-правових вимог, що висувуються до кандидатів на посаду суддів за законодавством України, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу даного питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Стан дослідження

Окремі аспекти кваліфікаційно-правових вимог, що висувуються до кандидатів на посаду суддів за законодавством України, досліджували такі вчені, як В. Д. Бринцев, С. Д. Гусарєв, К. Ф. Гуценко, М. К. Закурін, Р. О. Куйбіда, І. Є. Марочкін, Б. О. Прокопенко, О. В. Старчук, О. В. Стівба, В. Е. Теліпко та багато інших. Однак, на сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження, присвячені проблемі достатності та повноти кваліфікаційних вимог до кандидатів на посаду судді з урахуванням сучасного стану законодавчого регулювання, що ще раз під-

креслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Мета та завдання дослідження

Метою статті є з'ясування повноти та достатності кваліфікаційно-правових вимог, що висуваються до кандидатів на посаду суддів за законодавством України. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити види кваліфікаційно-правових вимог до кандидатів на посаду суддів за законодавством України та відповідно до міжнародних стандартів; охарактеризувати кожну з цих вимог; зробити висновок щодо повноти та достатності законодавчого регулювання кваліфікаційних вимог до кандидатів на посаду судді.

Виклад основного матеріалу

Переважна більшість науковців сходиться на тому, що формування інституту кандидата на посаду судді супроводжувалось посиленням обґрунтованих наукою та практикою кваліфікаційних вимог до нього [1, с. 22; 2 та інші]. Погоджуючись з даною точкою зору, слід зазначити, що вагоме значення має також повне та вичерпне закріплення кваліфікаційних вимог до кандидатів на посаду судді, а також визначення ефективної процедури перевірки їх відповідності цим вимогам.

При цьому, у науковій літературі неодноразово наголошувалось на тому, що найбільш ефективними в контексті підвищення рівня професійності суддівського корпусу можуть бути заходи, спрямовані на підвищення престижу посади судді і водночас – на посилення вимог до професійного і морального рівня кандидатів на посаду судді і самих суддів. Крім того, зазначається, що необхідно зробити більш прозорим процес, що передуює призначенню судді на посаду Президентом чи парламентом, а також підвищити відповідальність суддів за поведінку, що є несумісною з їх високим статусом [2].

На міжнародному рівні вимоги до кандидатів на посаду судді та процедура проведення добору кандидатів в 1998 році була визначена Європейською хартією про статус суддів. Відповідно до цього міжнародного документу правила відбору та призна-

чення на посаду суддів незалежним органом або комісією вимагають здійснення відбору на основі здатності кандидатів вільно і неупереджено оцінювати справи, які передаються на їхній розгляд, та застосовувати закон із повагою до гідності людини. Кандидату не може бути відмовлено у посаді виключно на підставі статі, етнічного чи соціального походження чи то на підставі його філософських або політичних поглядів, чи релігійних переконань [3]. Б.О. Прокопенко виділив чотири групи кваліфікаційних вимог, визначених міжнародно-правовими актами: 1) неможливість формулювання корпусу професійних суддів з будь-якою дискримінацією самовираження особи (винятком є належність до громадянства держави); 2) існування спеціального органу державної влади, який приймає рішення щодо добору кандидатів на посаду судді; 3) більшість членів цього органу повинна бути вже працюючими професійними суддями; 4) високий рівень правової культури, правової свідомості кандидата на посаду судді та ін. [4, с. 357].

У національному законодавстві вимоги до кандидата на посаду судді закріплені в ст. 127 Конституції [5] та ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6]. До сформульованих в цих статтях вимог належать: 1) вимоги щодо громадянства (кандидатом на посаду судді може бути тільки громадянин України); 2) вимоги щодо мінімального віку (не молодше двадцяти п'яти років, але не визначено максимальний вік); 3) вимоги щодо освіти (на посаду судді може претендувати лише особа, яка має вищу юридичну освіту, під якою розуміється освіта, здобута в Україні або у визначеному порядку в інших державах за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра); 4) вимоги щодо стажу роботи в галузі права, який повинен складати не менше трьох років. При цьому стажом роботи у галузі права визнається робота за спеціальністю після здобуття вищої юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче спеціаліста; 5) вимоги щодо мінімального періоду проживання кандидата на території України, який складає десять років; 6) вимоги щодо володіння державною мовою.

Ці вимоги прямо та в позитивній формі сформульовані в ч. 1 ст. 64 Закону. В ч. 2 цієї ж статті містяться вимоги, сформульовані у формі заборони (визначено, хто не може бути рекомендований на посаду судді). До них належать: 1) вимога щодо повної дієздатності кандидата; 2) вимога щодо психічного здоров'я та відсутності захворювань, що перешкоджають виконанню функцій судді; 3) вимога щодо відсутності не знятої чи непогашеної судимості. Системний аналіз інших статей Закону «Про судоустрій і статус суддів» [5], зокрема, ст.ст. 67, 69, 70 та деяких інших, показує, що додатковими вимогами до кандидатів на посаду судді є: 1) проходження спеціальної підготовки кандидата на посаду судді в Національній школі суддів України; 2) належний рівень теоретичних знань та готовність здійснювати правосуддя з питань юрисдикції відповідного суду; 3) наявність необхідних особистих та моральних якостей.

Таким чином, першою проблемою, яка звертає на себе увагу, є розрізненість норм, що визначають кваліфікаційні вимоги до кандидата на посаду судді. Вважаємо, що всі ці вимоги повинні бути зосереджені в одній єдиній статті 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Означені вище вимоги є загальними для всіх суддів судів загальної юрисдикції. При цьому, вимоги стосовно віку та стажу можуть підвищуватись у залежності від рівня суду, на заміщення посади в якому проводиться конкурс. Крім того, виникає нова вимога – наявність стажу роботи на посаді судді. Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 39 Закону «Про судоустрій і статус суддів» суддею Верховного Суду України може бути призначено особу, яка має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років або суддя Конституційного Суду України [5].

Окремими статтями Закону «Про судоустрій і статус суддів» визначено процедуру перевірки відповідності кандидата на посаду судді кваліфікаційним вимогам, що до нього висуваються. Детальний аналіз ст.ст. 67-71 Закону дозволяє зробити висновок, що механізм такої перевірки включає:

1) вивчення та перевірку документів, поданих кандидатом на посаду судді, які

підтверджують освіту, стаж роботи у галузі права, громадянство, стан здоров'я. Для цього кандидатом до Вищої кваліфікаційної комісії подаються документи, перелік яких визначений ст. 67 Закону «Про судоустрій і статус суддів». В особливому порядку проводиться психіатрична перевірка. Так, - М. К. Закурін зазначає, що кандидат на посаду судді проходить психіатричну перевірку на придатність здійснювати судочинство, так як це забезпечується в правоохоронних органах (Міністерстві внутрішніх справ, Прокуратурі, Службі безпеки України та ін.), так як суддя із скритими психічними відхилення становить підвищену небезпеку для суспільства [7, с. 28]. У переліку документів, які подаються кандидатом на посаду судді, зазначається медичний висновок про стан здоров'я кандидата, який видається у порядку та формі, визначеній в Наказі Міністерства охорони здоров'я України від 30 липня 2012 року №578 «Про порядок проведення медичного огляду та спеціальної перевірки особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування» [8];

2) збір та обробка додаткової інформації про кандидата на посаду судді за попередньою його згодою відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» [9] з метою перевірки достовірності поданих кандидатом документів. Збір інформації здійснюється за запитами Вищої кваліфікаційної комісії до відповідних компетентних органів. Обробка інформації полягає у її аналізі, співставленні з поданими документами тощо;

3) тестування кандидатів на посаду судді з метою перевірки рівня загальних теоретичних знань. Таке тестування проводиться анонімно;

4) проходження кандидатом на посаду судді спеціальної підготовки в Національній школі суддів. Така підготовка проводиться відповідно до Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, затвердженого рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 12 лютого 2013 р. № 5/зп-13 [10];

5) проведення кваліфікаційного іспиту кандидата на посаду судді, який пройшов

спеціальну підготовку в Національній школі суддів. Даний іспит проводиться відповідно до ст. 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Положення про порядок і методику оцінювання результатів спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, затвердженим ректором Національної школи суддів України 13 лютого 2013 року та погодженим рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 12 лютого 2013 р.-№ 6/зп-13 [11]. Кваліфікаційний іспит полягає у проведенні тестування та виконанні практичного завдання. Тільки за результатами складання кваліфікаційного іспиту кандидат на посаду судді може бути зарахований Вищою кваліфікаційною комісією до резерву на заміщення вакантних посад суддів і згодом взяти участь у конкурсі.

Таким чином, представлений механізм перевірки кандидата на посаду судді не в повній мірі забезпечує потреби перевірки всієї інформації та фактичних даних стосовно кандидата на посаду судді. Зокрема, це стосується перевірки наявності або відсутності у кандидатів необхідних ділових та моральних якостей. Перелік останніх взагалі не наводиться на законодавчому рівні.

Слід погодитись з думкою Б. О. Прокопенка про те, що важливим елементом добору кандидатів для формування високопрофесійного корпусу суддів є встановлення належного рівня моральних та особистих якостей, яким має відповідати потенційний суддя [12, с. 197]. І. Є. Марочкін справедливо зазначає, що повинні бути нормативно визначені та обґрунтовані з позицій системного підходу ті якості, якими зобов'язаний володіти претендент на заняття суддівської посади. Цей перелік складатиме зміст соціопсихограми судді, розробленої на основі аналізу змісту суддівської діяльності. Автор вважає, що такий напрям повинен дістати своє нормативне закріплення з подальшою реалізацією у діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [13, с. 32]. Отже, пропонується в законодавстві чітко визначити перелік моральних та особистих якостей, якими повинен володіти кандидат на посаду судді. Одним із способів перевірки наявності таких якостей, за пропозицією І. Є. Марочкіна, може стати побудова соціо-

психограми судді та її співставлення з соціопсихограмою кандидата на цю посаду. - Б. О. Прокопенко також зазначив, що одним із важливих елементів визначення моральних та особистих якостей кандидата на посаду судді могла б стати співбесіда. Законопроект про необхідні зміни щодо проведення співбесіди подавався до Верховної Ради України, але був відкликаний [4, с. 357].

Крім зазначених вище прогалін, слід також звернути увагу на відсутність такої вимоги і, відповідно, механізму її перевірки, як високий рівень правової культури та правової свідомості кандидата на посаду судді (відповідно до Європейської хартії про статус суддів [3]). Це є суттєвим недоліком національного законодавства, оскільки євроінтеграція, яка триває в державі, передбачає приведення законодавства України у відповідність до європейських стандартів.

Таким чином, проведений аналіз показує, що кваліфікаційно-правові вимоги до кандидата на посаду судді, визначені в чинному законодавстві України, не цілком відповідають принципам повноти та достатності. Такий висновок обумовлений тим, що по-перше, в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» відсутня стаття, у якій комплексно визнаються кваліфікаційні вимоги до кандидата на посаду судді з урахуванням міжнародних документів, а по-друге, відсутній дієвий механізм перевірки всіх цих вимог. Подальша робота щодо удосконалення законодавства в сфері регулювання добору кандидатів на посаду судді має здійснюватись у напрямку розробки вичерпного переліку кваліфікаційних вимог, що ставляться до кандидата на посаду судді, а також методики та порядку перевірки рівня правової культури та правосвідомості судді, його моральних та особистих якостей.

Література

1. Отрода Н.С. Добір кандидатів на посаду судді вперше: позитивний досвід та практичні аспекти. // Н.С. Отрода // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2012. – № 1. – С. 20-21.
2. Куйбіда Р.О. Добір суддів: вибори чи призначення // Юридичний вісник України. – 2006. – №30 (578) / [Елек-

АНОТАЦІЯ

У статті визначено групи та види кваліфікаційно-правових вимог до кандидатів на посаду судді суду загальної юрисдикції в Україні; охарактеризовано кваліфікаційно-правові вимоги до кандидата на посаду судді, визначені в законодавстві України та міжнародних актах; проаналізовано кваліфікаційно-правові вимоги до кандидата на посаду судді на предмет повноти та достатності їх правового регулювання.

SUMMARY

The paper defined the concept of qualification and legal requirements for judicial candidates in Ukraine; characterized qualification and legal requirements for a candidate is defined in the legislation of Ukraine and international instruments; analyzed qualification and legal requirements of a candidate in terms of completeness and adequacy of regulation.

тронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/laworganisationsstatussuddiv/1111-selection-of-judges-appointment-or-election-ua.html>

3. Европейская хартия о статусе судей: Международный документ от 10 июля 1998 года // Российская юстиция. – 1999. – № 7. – С. 2–4.

4. Прокопенко Б. О. Міжнародні стандарти добору кандидатів на посаду судді / Б.О. Прокопенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – №1. – С. 356-359.

5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.

7. Закурін М. К. Призначення судді господарського суду на посаду вперше: здобутки і проблеми / М. К. Закурін. // Вісник господарського судочинства – 2012. – № 6/2011. – С.26-29.

8. Про порядок проведення медичного огляду та спеціальної перевірки особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 30.07.2012 № 578 // [Електро-

нний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1405-12/paran20#n20>

9. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

10. Про затвердження Положення про порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії від 12 лютого 2013 року № 5/зп-13 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nsj.gov.ua/about/structure/study1/>

11. Про затвердження Положення про порядок і методику оцінювання результатів спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді: Рішення т.в.о. Ректора Національної школи суддів від 12 лютого 2013 р.- № 6/зп-13 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nsj.gov.ua/files/1371216250>

12. Прокопенко Б.О. Проблемні аспекти визначення належного рівня особистих та моральних якостей кандидата на посаду судді / Б.О. Прокопенко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – № 1 (13). – С. 188-201.

13. Марочкін І.Є. Становлення інституту кандидата на посаду судді в Україні // І.Є.Марочкін, В. Комаров // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2011. – № 1. – С. 32-33.